

โนราตายาย: นาฏกรรมแห่งจิตวิญญาณ ที่ยังไม่ตายไปจากคนได้

เกียรติชัย อิศรเดช¹

www.thai.net/candleguide

---

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง "ศักยภาพโนราในการพัฒนาท้องถิ่น" ในชุดโครงการวิจัย "การสื่อสารเพื่อชุมชน" ทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)

² อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต

ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่น อันเป็นผลมาจากปัจจัยแวดล้อมนานัปการ สื่อพื้นบ้านที่เคยเป็นมรดกจากสังคมเกษตรกรรมในดินแดนอุษาคเนย์ทั่วประเทศอยู่ในสภาพร่อแร่ เหมือนหนึ่งว่าอนาคตสื่อพื้นบ้านมีแต่จะรอรวันดับสูญ หากแต่มีสื่อพื้นบ้านหนึ่งที่ยังคงอยู่ในถิ่นกำเนิดแม้สภาพบริบทแวดล้อมจะเปลี่ยนไปตามกระแส นั่นคือ "โนรา" ที่เป็นศิลปการแสดง ระบบความเชื่อ วัฒนธรรมวิถีชีวิตและสื่อพื้นบ้านของวิถีชีวิตชาวใต้ที่ให้ความสำคัญกับโลกแห่งความคิดและจิตวิญญาณ

บทความนี้จะให้น้ำหนักกับการมองเห็นที่โนราในสถานการณ์ร่วมสมัย โดยเชื่อมโยงบทบาทหน้าที่กับสถานภาพหรือโครงสร้างอันหลากหลายที่แตกตัวขยายออกมาตามการเปลี่ยนแปลง

คุณลักษณะสื่อพื้นบ้าน

สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อที่มีบริบทรองรับสำคัญ 2 ประการ คือ เป็นสื่อที่ถือกำเนิดมาจากสภาพสิ่งแวดล้อมและสภาพสังคมแบบเกษตรกรรม จึงมีตั้งอยู่บนพื้นที่ (area base) และมีฐานผู้ชมแบบสังคมเครือญาติ เงื่อนไขสองประการนี้ทำให้สื่อพื้นบ้านมีลักษณะหลากหลาย ทั้งในระดับแนวนอนและแนวตั้ง กล่าวคือหลากหลายในรูปแบบที่แตกต่างและหลากหลายในระดับและขนาดของสื่อ กล่าวได้ว่ายิ่งแตกต่างยิ่งไม่เหมือนกันยิ่งเป็นธรรมชาติของสื่อพื้นบ้าน ดังนั้นสื่อพื้นบ้านชนิดเดียวกัน ต่างบ้านต่างอำเภอจึงอาจมีหน้าตาไม่เหมือนกัน แม้ในเขตเดียวกันแต่ต่างคณะ ต่างวาระ ต่างรอบก็ยิ่งอาจแตกต่าง วิธีคิดเรื่องมาตรฐานของสื่อต้องเปลี่ยนไปมองที่ความคิดสร้างสรรค์ การพลิกแพลง การจัดและการคัดเนื้อหา และการสร้างให้เกิดความแตกต่างที่หลากออกไปในแต่ละ

รอบแต่ละคืน ไม่ใช่การมองมาตรฐานในแบบที่ป็นไปตั้งอยู่ที่เพดานใดเพดานหนึ่งและทำทุกครั้งให้เหมือนกับครั้งที่เคยแตะเพดานนั้น

นอกจากนี้ในมิติของการสื่อสาร สื่อพื้นบ้านเป็นสื่อสด ใช้การสื่อสารเฉพาะหน้า สื่อสารสองทาง สื่อสารแบบมีส่วนร่วมและสื่อสารในแบบพิธีกรรม ดังนั้นสื่อพื้นบ้านแม้จะทำหน้าที่เยี่ยงสื่อมวลชนหรืออาจเรียกได้ว่าเป็น "สื่อรุ่นพี่" แต่ก็มีลักษณะธรรมชาติหลายอย่างที่กบฏไม่เข้ากรอบของสื่อมวลชน เช่น ไม่เคารพเรื่องกรอบเวลา ทั้งในแง่ความตรงต่อเวลาและปริมาณเวลา เพราะไม่ได้ถือกำเนิดมาในสังคมอุตสาหกรรม การที่ไม่ได้มีชาติกำเนิดที่จะรับใช้ทุนนิยมและสังคมบริโภค จึงทำให้มีเสรีภาพของสื่อ กอปรกับการที่ไม่ต้องผ่านสื่อ (mediated) ทำให้สื่อพื้นบ้าน "เห็น" ผู้ชมจึงมีชุด "จริยธรรมของสื่อ" คนละชุดกับสื่อมวลชน

ในการแสดงครั้งหนึ่ง ๆ จะเน้นเรื่องความลึกของเนื้อหาเมื่อ "ติดลม" มากกว่าความหลากหลาย (variety) ที่ต้องมีสูงสุดในช่วงเวลาที่กำหนดเพราะบุคลิกภาพผู้ชมในสื่อมวลชนที่มีให้คุณค่าในเชิงปริมาณและความตระการตา

ที่สำคัญเป็นสื่อที่ผู้ชมจะต้องเข้ามาหา ไม่ใช่เข้าไปหาผู้ชม ข้อสุดท้ายนี้สำคัญเพราะผู้ชมที่ต้องเดินเข้ามาหา มีความหมายถึงความพร้อม ความต้องการ รสนิยมของผู้ชมที่ถูกคัดสรรมาเป็นกลุ่มเฉพาะแล้ว (determined audience) จึงสอดคล้องกับสื่อ เนื่องจากผู้ชมเป็นผู้เลือกและตัดสินใจออกจากบ้านมาหาสื่อ ไม่ใช่หน้าที่สื่อที่ต้องยิงไปหาเป้าหมาย (target audience) ท่ามกลางการอยู่กันอย่างปะปนของผู้ชมที่เป็นมวลชน (mass society)

โนรากับตายาย

โนราเป็นเสมือน "รูป" ให้กับระบบความเชื่อเรื่องการนับถือผีบรรพชน "ตายาย" เป็นเสมือน "นาม" โดยมีดนตรีและการเข้าทรงเป็น "สื่อ" เชื่อมรูปกับนามนั้นปรากฏออกมาในรูป "นาฏพิธีกรรม" เรียก "โรงครู"

โนราเป็นการรำรำมีดนตรีประกอบเฉพาะของตน เป็นสื่อบันเทิง เป็นสื่อพิธีกรรมและเป็นชีวิตวัฒนธรรมท้องถิ่น ระบบความเชื่อเรื่อง "ตายาย" ผูกพันกับลักษณะการตั้งถิ่นฐานฝ่ายหญิง (matrilocality) เป็นระบบความเชื่อท้องถิ่นที่มีบริบทเป็นศาสนาพราหมณ์ พุทธและอิสลาม มีโนราเป็น "สื่อ" เชื่อมระหว่างความหลากหลายของระบบความเชื่ออันอีกทีหนึ่ง

ศาสนาพราหมณ์ปรากฏในเนื้อหา เช่น ส่วนของเทพยดาสำคัญที่บูชา ศาสนาพุทธปรากฏในการเอารูปแบบมาใช้ เช่น การบวชเป็นโนรา ศาสนาอิสลามปรากฏในการสร้างเครือข่ายบุคคล อย่างการนับให้เข้ามาเป็นพวก เช่น เกลือ ฟีน้อง ส่วนความเชื่อท้องถิ่น การนับถือต้นตระกูลผู้ให้กำเนิดปรากฏในการนับถือครุหมอโนรา และนับถือตายายที่ปรากฏในการเข้าทรงและตำนาน

คนใต้กับภาคใต้

"การละเล่น" นี้เป็นสื่อพื้นบ้านภาคใต้ที่มีบริบทกำเนิดอยู่ลุ่มทะเลสาบสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ ๆ มีความหลากหลายทางชีวภาพ เป็นโลกของนกน้ำอพยพผู้มาเยือน (visitor) จากเขตอากาศอื่นมาแต่โบราณกาล เป็นแหล่งปลูกข้าวที่กว้างใหญ่ มีสภาพสังคมที่ตั้งชุมชนอยู่บนความหลากหลายของภูมิประเทศ เช่น ริมน้ำ ดินเขา ชายป่า ชายฝั่งทะเล ซึ่งกระจุกตัวอยู่บนพื้นที่แคบ ๆ ของ

คาบสมุทรที่พบปะกับคนแปลกหน้าต่างชาติ ต่างภาษาและต่างวัฒนธรรมมาอย่างยาวนานเพราะอยู่บนแผ่นดินที่มีทะเลเปิด

"คนใต้" ผู้เป็นเจ้าของสี่พันบ้านนี้ เป็นกลุ่ม "คนปลูกข้าว" และมีวัฒนธรรมข้าวรอบทะเลสาบสงขลาเป็นลักษณะร่วม โดยมีพื้นเพชีวิตแบบอื่น ๆ เป็นความแตกต่างไปตามแต่สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติในแต่ละพื้นที่ของแต่ละกลุ่ม เช่น ทำประมงน้ำจืด ประมงชายฝั่งน้ำเค็ม ทำสวนในป่าและบนเขา

ต่างกลุ่มต่างค้าขายแลกเปลี่ยนผูกเกลอกันและกันเพื่อขานเรียก "พวกพ้อง" ระดมกำลังการปกครองตนเองเพื่อดำรงชีวิตบนแผ่นดินเปิดที่มีโจรสลัดต่างชาติต่างภาษา คนใต้จึงมีวัฒนธรรมที่ขอความชัดเจนในมิตรภาพนิยมแยกแยะ "มิตร" ออกจาก "ศัตรู" ดูคนว่าเป็น "พวกตน" หรือ "คนอื่น" ถ้าเป็นพวกก็ทุ่มเทให้เต็มตัว บุคลิกภาพนี้มีพิธีกรรมของโนราเป็นส่วนสำคัญในการแสดงออกและขัดเกลา เป็นพื้นที่และวาระของการผลิตซ้ำทางวัฒนธรรม โดยมีหลักการว่า "ของใหม่ใส่ได้แต่ของเก่าต้องไม่ขาด"

โครงสร้างหน้าที่นิยม

บทความนี้สนใจแนวคิดของ Robert Merton ที่ขยายแนวคิดสำนักหน้าที่นิยม (Functionalism) มามองว่าหน้าที่ต่าง ๆ ที่ค้นพบนั้นย่อมต้องมีผู้ทำหน้าที่ซึ่งก็คือ "โครงสร้าง" ขององค์ประกอบต่าง ๆ ในสังคมเป็นตัวต้นของการทำหน้าที่ เกิดคำอธิบายเป็นทฤษฎีโครงสร้างหน้าที่นิยม (Structural - functional Theory) โดยมองว่าโครงสร้างดำรงอยู่ได้เพราะมีหน้าที่ หากไม่ทำหน้าที่ก็จะเลือนหายไปจากสังคม

การที่โนราแตก "โครงสร้าง" ออกมาเป็นแบบต่าง ๆ มากขึ้นกว่าแต่ก่อน ย่อมแสดงว่าโนรากำลังแตกตัวออกมารับใช้ภารกิจที่ซับซ้อนและหลากหลายขึ้น ในสังคมท้องถิ่นที่เปลี่ยนรูปไป จากสังคมเอกภาพทางวัฒนธรรมและเศรษฐกิจ เป็นสังคมที่มีชุมชนซับซ้อนและมีความหลากหลายในด้านชนชั้นทั้งด้วยเกณฑ์ เศรษฐกิจ เกณฑ์การศึกษาและเกณฑ์อัตลักษณ์

แม้ว่าคำอธิบายในแนวคิดทฤษฎีนี้จะมีการจัดกลุ่มงานเรียกการกระทำหน้าที่ในแบบต่าง ๆ อย่างแยกย่อยลงไปอีก เช่น การมองในมุมกลับเรื่องการทำหน้าที่ (dysfunction) การมองในมุมลบเห็นการทำหน้าที่ผิดพลาด (malfunction) การมองหน้าที่ผ่านสายตาผู้ส่งสาร (sender) ที่มีเป้าหมายของตนว่าเป็นหน้าที่โจ่งแจ้ง (manifest function) และผ่านสายตาผู้ใช้หรือผู้รับ (receiver) ว่าเลือกรับเอาตามความหมายของตนว่าเป็นหน้าที่แฝง (latent function) แต่คำอธิบายในทฤษฎีนี้ก็ถูกห้วงดิ่งในเรื่องความหยุดนิ่ง (static) ของคำอธิบายเมื่อนำคำอธิบายนี้ ๆ มาเทียบกับโครงสร้างที่ "พลวัต" (dynamic) อยู่ตลอดเวลาตามธรรมชาติของวัฒนธรรม

กรอบในการมองบทบาทหน้าที่

เนื่องจากการมองหน้าที่เป็นการมองที่หยุดนิ่งไม่สอดคล้องกับบริบทของสื่อที่พลิกผันพลวัต การมองหน้าที่ในบทนี้จึงเป็นเพียงการมองอย่างกว้าง ๆ และลองเทียบการมองหน้าที่ออกเป็นสองยุค คือยุคก่อนกับยุคปัจจุบัน ยุคในที่นี้ใช้เกณฑ์เรื่องเวลาเป็นส่วนประกอบ แต่เรื่องใหญ่ใช้เกณฑ์เรื่องสภาพสังคมแบบเกษตรกรรมเต็มที่อยู่อดีต กับสภาพสังคมแบบกึ่งอุตสาหกรรมอยู่ในปัจจุบัน ไขว้กับการมองที่ระดับของบทบาทหน้าที่ คือ ระดับปัจเจกชน

หมายถึงบทบาทของโนราที่ส่งผลต่อบุคคลเป็นการส่วนตัว แตกต่างกันไปตามสถานภาพ ระดับหมู่คณะ หมายถึงผลที่ได้จากโนราต่อความสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ในกลุ่มเล็ก ๆ ยังไม่ถึงขนาดชุมชน ระดับชุมชน หมายถึงบทบาทของโนราที่ส่งผลต่อกลุ่มคนหรือต่อ "สังคม" ที่รองรับหรือเป็นเจ้าของสื่อนี้ โดยมองอย่างกว้าง ๆ ทั้งในระดับชุมชนเล็ก สังคมท้องถิ่นและบทบาทต่อสังคมภายนอก และ ระดับระบบนิเวศน์ คือบทบาทของสื่อนี้ที่มีผลต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ อันเกี่ยวเนื่องกับบริบทที่สื่อถือกำเนิด

สถานภาพโนรา

สถานภาพโนราในอดีตแบ่งเป็นกลุ่มใหญ่คือ "พิธีกรรม" กับ "บันเทิง" ฝั่งพิธีกรรมเรียกว่า "โนราโรงครู" มีทั้ง "โรงครูของชาวบ้าน" ไว้สำหรับเซ่นไหว้บรรพชนและแก้บนโดยมีทั้งขนาดใหญ่เล่น 3 วัน 2 คืนและขนาดเล็กเล่นคืนเดียวเรียก "โรงเหมรย" กับมี "โรงครูของศิลปิน" ไว้ยกระดับสถานภาพและประกาศความมีตัวตนของศิลปินนับตามความสามารถ เช่น พิธีผูกผ้า สอดเครื่อง ตัดจุก ครอบเทริด

ฝั่งโนราเพื่อความบันเทิงในอดีตเรียก "โนรารำ" ถ้าเราไปเล่นต่างถิ่นเรียก "โนราเดินโรง" ถ้าประชันกันเรียก "โนราโรงแข่ง" สองฝั่งเสมือนขั้วต่างทางโลกย์และทางธรรม แต่มีรายละเอียดที่ข้ามเชื่อมกันและกันในหนึ่งเดียว ต่อมาเมื่อสภาพสังคมเปลี่ยนแปลงตามผลแห่งแผนพัฒนาประเทศ โนราบันเทิงขยายตัวออกมารับใช้ตลาดจึงพัฒนาบางส่วนแตกออกมาเป็น "โนราทางเครื่อง" บางส่วนก็เข้าสถาบันการศึกษาเป็น "โนราสถาบัน" เพื่อรับใช้สถาบันการศึกษา มีฐานะคล้ายการเป็น "ตัวกลาง" ระหว่างรูปแบบพิธีกรรมที่เคร่งครัดในแบบโบราณกับรูปแบบ

บันเทิงที่ปรับตัวทันสมัยสุดโต่ง ยิ่งไปกว่านั้นบางส่วนก็ได้แยกออกไปรับใช้ กระแสสังคมในด้านสุขภาพเป็น "โนรกายบริหาร" และ "โนราบิก"

อย่างไรก็ดีการแบ่งสถานภาพข้างต้นไม่อาจแบ่งได้ขาดชัดเจน โนรา กลุ่มหนึ่งอาจเคลื่อนไปเป็นอีกกลุ่มหนึ่งในอีกสถานการณ์หนึ่ง ที่สำคัญคือ บุคลากรล้วนเลื่อนไหล แต่ในความหลากหลายของสถานภาพนั้นสะท้อนให้เห็น ภาพของโนราว่าทำหน้าที่มากกว่าการเป็น "สื่อบันเทิง" ของท้องถิ่น

บทบาทหน้าที่โนราในสถานการณ์ร่วมสมัย

โนราวันนี้ดำรงอยู่ท่ามกลางบริบททางสังคมร่วมสมัยที่แตกต่างไปจาก แต่ก่อนเก่าหลายอย่าง เช่น การคลายตัวของสังคมเครือญาติ ทั้งในด้านการ ตั้งถิ่นฐานและในด้านการเกื้อกูล ระบบเศรษฐกิจหลังแผนพัฒนาประเทศที่ แบ่งแยกฐานะคนในชุมชนเดียวกันมากขึ้นทุกที ๆ การศึกษาแบบใหม่ที่แยก ลูกหลานออกจากพ่อแม่ตายายและพื้นเพที่เติบโต แรงจูงใจใหม่ ๆ ในการดำเนิน ชีวิตตามแบบสังคมภายนอก ฯลฯ ทำให้บริบทที่รองรับโนราต่างไปจากเดิม

เมื่อสภาพสังคมท้องถิ่นในปัจจุบันได้เปลี่ยนไปจากเดิมมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องการเปิดชุมชนต่อสังคมภายนอก กอรปกับสภาพสังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมไม่หยุดนิ่ง หน้าที่ของโนราจึงมีการเคลื่อนตัวตาม ชีงหนึ่งก็เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของการปรับตัวของโนราเพื่อตอบรับ กับความต้องการของสังคม อีกชีกหนึ่งก็สะท้อนศักยภาพของตัวสื่อที่จะมีชีวิตอยู่ แม้บริบทที่รองรับจะเปลี่ยน

ในกระบวนการหน้าที่อันมากมายของสื่อพื้นบ้านขนาดใหญ่ ที่มีอายุยาวนานและมีความหลากหลายสูงนี้ อาจแบ่งหน้าที่โดยเทียบผ่านเกณฑ์เรื่องเวลาอย่างกว้าง ๆ ได้เป็น 4 รูปแบบ คือ

1. หน้าที่หายไป เป็นหน้าที่เก่าที่เคยมีปัจจุบันมีสื่อสมัยใหม่หรือสิ่งอื่นเข้ามาแทนที่ ทำให้ในเราไม่มีบทบาทในเรื่องนั้น ๆ อีกแล้ว
2. หน้าที่สืบเนื่อง คือบทบาทหน้าที่ที่สืบเนื่องจากอดีต เป็นบทบาทที่ยอมรับและเห็นชัด (manifest function) แม้สังคมเปลี่ยน บทบาทกลุ่มนี้ก็ยังคงทำหน้าที่เฉกเช่นเดิม
3. หน้าที่คลี่คลาย คือหน้าที่ของในเราที่คล้ายตัวหรือขยับตัวออกไปไม่เหมือนเดิมทั้งหมด เป็นการปรับประยุกต์ตนเองแต่ยังมีลักษณะบางส่วนอิงกับบทบาทเดิม หรืออาจเป็นบทบาทเดิมแต่เกิดจากในเราลักษณะใหม่ หรืออยู่ในสภาพแวดล้อมใหม่ มีลักษณะคล้ายการทำบทบาทที่ไม่ได้ตามเป้าหรือบทบาทที่พลาดไป (malfunction)
4. หน้าที่เพิ่มใหม่ คือบทบาทหน้าที่ของในเราที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองปัญหาใหม่ ๆ ของสังคม อาจพัฒนามาจากบทบาทแอบแฝง (latent function) ในอดีตแล้วพลิกขึ้นมากลายเป็นหน้าที่หลักในปัจจุบันหรืออาจจะยังคงเป็นหน้าที่แฝงเร้นต่อไปก็ได้

หน้าที่ทั้งสามรูปแบบที่กล่าวนี้ จะมองในระดับต่าง ๆ และดูจากสถานการณ์ในเราที่ทำหน้าที่นั้น ๆ เท่าที่จะพอช่วยให้เห็นภาพร่างได้ดังนี้

หน้าที่หายไป

ระดับชุมชน

กระบวนการทัศน์ทางวิทยาศาสตร์ที่เน้นการทำความเข้าใจแต่โลกกายภาพ และผลึกให้ความรู้อื่นที่ไม่สอดคล้องกับการจับต้องได้เป็นความรู้ที่ไม่เป็นจริง ทำให้ระบบจักรวาลและโลกที่ปรากฏในโนรามีสฐานะเพียง "นิทานบันเทิง" ในขณะที่คนสมัยก่อนเชื่อว่าเป็นจริง ความแตกต่างนี้ทำให้พลังความศรัทธาในชีวิตคนสมัยใหม่เบาบางลงไปกว่าแต่ก่อน สังคมสมัยใหม่ไม่เพียงแต่เปลี่ยนที่กระบวนการทัศน์ หากแต่เปลี่ยนวิถีชีวิตไปมาก ทำให้บทบาทโนราบางประการหายไปเพราะสังคมเปลี่ยนไปอย่างมากและมีสวนอื่น ๆ ในสังคมทำหน้าที่แทนบทบาทที่ว่านี้ คือ บทบาทเรื่องการ ลดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในชุมชน แต่เดิมนั้นชุมชนท้องถิ่นคนไม่ต่างกันมาก เพราะส่วนใหญ่ทำงานในภาคเกษตรกรรมเหมือน ๆ กัน อาจต่างกันในแต่ละปริมาณแรงงานและทำเลที่ครอบครอง ซึ่งอาจส่งผลต่อผลผลิต แต่ความแตกต่างของผลผลิตไม่นำไปสู่ความแตกต่างทางชนชั้น วิถีชีวิตชาวบ้านในภาคเกษตรกรรมจะทำงานค้าขายควบไปด้วย คนที่ค้าขายก็จะทำนาทำไร่ หาปลา เหมือน ๆ คนอื่น ๆ ในหมู่บ้าน ความแตกต่างของผลผลิตที่เริ่มจะก่อให้เกิดชนชั้นถูกสลายไปโดยการทำโรงโนราให้ความบันเทิงและโภชนาการอันอุดมสมบูรณ์ต่อชุมชน เป็นการผูกมิตรลดความแตกต่างระหว่างชนชั้น จนเมื่อมีอาชีพใหม่ ๆ เข้ามาในชุมชน เช่น การค้าดอกเบ๊ย (เงินพวด) ฐานะทางสังคมเริ่มเปลี่ยนแต่ไม่มากนัก เพราะคนค้าเงิน "พวด" ก็ทำนาเหมือนกัน อาชีพรับราชการหรือการเป็น "นาย" เป็นทั้งความหวาดกลัวและความใฝ่ฝันของชาวบ้าน อาชีพนี้ก่อให้เกิดชนชั้นเงินเดือนและชนชั้นทำงานภาคเกษตรกรรม การทำงานกับเอกชนในระบบ

ทุนนิยมและอุตสาหกรรมเป็นเงื่อนไขที่เข้ามากระยะหลังที่ก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างชนชั้นในชุมชนมากขึ้น และในราก็ไม่สามารถจะช่วยเหลือได้ เนื่องจากเป็นชนชั้นจากอาชีพหรือวิถีชีวิตที่แตกต่างกันอยู่ก่อน เมื่อ โรงครุจบไปความแตกต่างนั้นก็ยังคงอยู่เช่นเดิม ความเป็นนายทุนที่ขยายตัวออกไปและเข้ามาในชุมชนเป็นชนชั้นที่ก่อให้เกิดความแตกต่างเกินกำลังซื้อพื้นฐานจะใกล้เคียงขณะเดียวกันหน้าที่ในการ ประกาศการดำรงอยู่ของตนท่ามกลางชุมชน ก็เป็นอีกหน้าที่หนึ่งที่ลดน้อยลงไป การดำรงอยู่หรือไม่ดำรงอยู่ในสังคมวันนี้มีผลน้อย เนื่องจากการโยกย้ายถิ่นฐานเข้าและออก การไปทำงานต่างถิ่น และระบบการปกครองท้องถิ่นที่เข้มแข็งขึ้น ความจำเป็นในการป้องกันตนเองลดลง หน้าที่นี้จึงเหลือเพียงเบาบางมากในสังคมปัจจุบัน

ในระดับระบบนิเวศน์แต่เดิมในราชช่วยลดความหวาดกลัวและสร้างความหมายใหม่ในจะเข้าผ่านพิธี "แทงเข้" และให้ความหมายกับการ "จับนกน้ำ" ในทางจิตวิญญาณผ่านพิธี "คล้องหงส์" ปัจจุบันทะเลสาบเป็นเขตห้ามล่า และไม่มีจะเข้เหลืออีกแล้ว

หน้าที่สืบเนื่อง

1. ระดับปัจเจก

ในราให้ความมั่นใจแก่ปัจเจก ในรายังคงมีบทบาทในด้านอัตลักษณ์ และรากเหง้าให้แก่ผู้คนในวัฒนธรรมนี้ การรู้จักรากเหง้าของตนเอง รู้จักตายายสายบรรพชน ทำให้ดำเนินความสัมพันธ์กับ "คนอื่น" ได้อย่างเสมอภาค เดียงป่าเดียงไหล เจ้าภาพงานในราบ้านกระดั่งงา สหิงพระ สงขลา บ้านหนึ่งที่ทำโรงครุ ในปี 2546 เล่าว่าแรงจูงใจในการจัดพิธีกรรมนั้นเป็นเพราะตัวเจ้าภาพเห็น

ผลจริง ๆ จากการบนบานตายายเอาไว้ส่วนใหญ่แล้วเป็นเรื่องความโชคดีในการ
ทำมาหากิน การประสบความสำเร็จในชีวิต ลูกเรียนจบ เชื่อว่าเป็นบทบาทของ
ตายายที่จะดลบันดาลความสำเร็จในชีวิตลูกหลาน เป็นหลักประกันได้ว่าชีวิตที่
ดำเนินไปมีความสำเร็จรออยู่ทุก ๆ เรื่องเพราะลูกหลานมีตายายดูแลรักษา ในว
จึงช่วยแก้ปัญหาเวลาเผชิญวิกฤต การบนบานและแก้บนก็เป็นอีกทางหนึ่งที่
ช่วยประคองให้แต่ละครอบครัวมีความหวังและฝ่าฟันวิกฤติไปได้

โนราช่วยขัดเกลาบุคลิกภาพ โนรายังเด่นชัดในเรื่องของการ
ปลูกฝังความนอบน้อม ในกลุ่มเยาวชนที่เข้าร่วมกิจกรรมโนราคือการเป็นคน
"นอบน้อม" และ "สัมาคารวะ" แม้จะชุกชนตามวัย ศิลปะการแสดงพื้นบ้านนั้น
สอนให้นอบน้อมโดยไม่รู้ตัว ศิลปินพื้นบ้านจะไหว้ครู ทักทายผู้ชม ฝากตัว
ออกตัว ถ่อมตัว เป็นบุคลิกลักษณะร่วม ดังนั้นเมื่อเด็ก ๆ มาฝึกหัดและได้เห็น
การแสดงของศิลปินในโอกาสต่าง ๆ ก็จะถ่ายโอนบุคลิกลักษณะแบบศิลปิน
พื้นบ้านไปโดยไม่รู้ตัวโนราจะได้รับการสอนเรื่องครูผ่านการไหว้ครู การยกมือ
ไหว้เครื่องดนตรี เครื่องแต่งตัว และไหว้ครูทุกราวที่สอนและเมื่อเลิก การ
กระทำที่นำหน้าไปก่อนโน้มสุจิต ทำให้จิตใจภายในเป็นไปตามพฤติกรรม
ภายนอกที่แสดงออกไป เด็ก ๆ จึงให้ความสำคัญกับการนับถือครูผู้สอนและ
ผู้อาวุโส กล่าวได้ว่าการที่นักดนตรี คนรำ ต้องยกมือไหว้ครูทุกครั้งเริ่มและที่
เลิก การตอกย้ำเหล่านี้ค่อย ๆ ปลูกฝังให้เด็ก ๆ เหล่านี้กลายเป็นคนนอบน้อม
และ นับถืออาวุโสไปโดยปริยาย พร้อมกับการปลูกฝังค่านิยมเรื่องความ
กตัญญูและรู้คุณ ค่านิยมเรื่องการรู้คุณและความกตัญญูในสังคมแบบบุญคุณ
ต้องทดแทนไม่ลืมหูลืมตาไป แต่ความเคารพครูยังคงถูกบังคับให้แสดงออกผ่าน

กิจกรรมการฝึกหัดโนรา เด็ก ๆ ที่ร่าจะได้รับการให้วิชาทั้งในระบบสัญลักษณ์ และในทางปฏิบัติ ผ่านการไหว้ครู พิธีสอดเครื่อง พิธีผูกผ้า

การชม การรำ การฟัง เป็นกิจกรรมบันเทิงที่ยังคงต้องใช้สมาธิสูง จึงมีบทบาทในด้านการสร้างเสริมสมาธิ อันเป็นเอกลักษณ์สำคัญของละคร ตะวันออก สังเกตได้จากคนนั่งดูที่นั่งนิ่ง คนรำที่นั่งล้วน การฝึกรำสร้างเสริมความอดทน แม้วันนี้โนราก็ยังรำยาก การรำยังคงเป็นการฝึกความอดทนต่อความเมื่อยขบ ความเบื่อหน่าย ความท้อแท้

ด้วยเหตุที่เทคโนโลยีการนำเสนอของสื่อพื้นบ้านอาจไม่เต็มรูปแบบ ความขาดแห่งกลับมีคุณในเรื่องการสร้างเสริมจินตนาการ วันนี้โนราก็ยังเล่านิทานให้เด็ก ๆ ฟัง มีทั้งนิทานเก่าและนิทานใหม่ เรื่องในโทรทัศน์ก็นำมาเล่าซ้ำในโนรา แต่ทุกเรื่องล้วนคัดสรรให้ข้อคิดเพราะสื่อพื้นบ้านผู้ใหญ่ ผู้รู้ ผู้เข้าใจโลก เป็นผู้เล่า ภาพตัวละครในป่าหิมพานต์ยังอยู่ แม้ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์ ลบล้างความฝังใจเก่าเหล่านี้เกือบจะหมดไปแล้วจากชุมชน คุณธรรมเรื่อง ฤทธิเดช ของวิเศษกับความดีและความงาม ยังยกมาสาทกให้เห็นอาจไม่มีพลังเท่าอดีตแต่ก็ยังใช้ได้อยู่ อย่างน้อยๆ ความเชื่อเรื่องบุญกรรมยังฝังลึก การเล่นโรงครูยังมีบทบาทสำคัญในการยกย่องอดีต ชวนผู้คนที่จดจำเรื่องราวแต่หนหลังให้ได้ย้อนกลับไปทบทวนความจำอีกครั้ง มีปรากฏการณ์ที่น่าสนใจอย่างหนึ่งหลังเศรษฐกิจตกต่ำทั่วประเทศ ศิลปินหลายคนตั้งข้อสังเกตว่าการเล่นโรงครูกลับมาได้รับความนิยมเพิ่มขึ้น อาจเป็นเพราะความผันผวนของโชคชะตาและเพราะความสุขจากการได้กลับไปคิดถึงอดีต (nostalgia)

โรงเรียนและสื่อมวลชนอาจเป็นแหล่งใหม่ในการให้ความรู้แก่คนในสังคม ทำให้โนราลดบทบาทลงไปมาก แต่บทบาทด้านการสร้างเสริมปัญญา

ผ่านความรู้ในเรื่องสำนวนภาษา ถ้อยคำ และวาทศิลป์ในรายังถิ่นชาติในหลาย ๆ
 เขต โดยเฉพาะคำสำนวนท้องถิ่นที่บรรจุโลกทัศน์ขนาดใหญ่ไว้ therein ในรา
 จะหยิบส่วนนี้มาเล่าซ้ำแล้วซ้ำเล่าและถือเป็นหัวใจสำคัญของการแสดงในรา
 เล่นในราให้สนุกต้องรู้จักใช้คำเก่า พร้อมกับฝึกให้คนมีวิจารณญาณ ในราสอน
 ให้รู้จักไตร่ตรองวิพากษ์วิจารณ์ (critical mind) โดยฝึกปฏิบัติอยู่ในวิธีการดูชม
 ในรา (viewing behavior) ซึ่งเน้นหน้าที่ เป็นปฏิบัติการทางสังคม (social
 practice) เสริมสร้างอารมณ์ความรู้สึก ในวันที่แม้สื่อสมัยใหม่อย่าง
 ภาพยนตร์และละครโทรทัศน์จะทำหน้าที่ด้านการเสริมอารมณ์ความรู้สึกได้
 ดีกว่าในแง่ของอารมณ์แบบละคร แต่อารมณ์ความรู้สึกในโนราโรงครูเป็น
 อารมณ์ที่เป็นโลกความจริง ที่สำคัญโนราโรงครูเป็นพื้นที่ ๆ ทำให้ชาวบ้านได้
 แสดงออกถึงอารมณ์เหล่านั้น คือได้ย้ายมาเป็น "ตัวละคร" บ้าง แทนที่จะเป็น
 เพียงผู้ชมอย่างเดียวอย่างการรับสื่อสมัยใหม่

2. ระดับหมู่คณะ

โลกวันนี้คนมีปัญหาเรื่องการสัมผัส จนต้องมีการรณรงค์ "กอดกันทุก
 วันครอบครัวแข็งแรง" แต่วาระโอกาสและพื้นที่ที่จะกอดมีน้อย งานหนัก ความ
 เหนื่อย เวลาที่ไม่ตรงกันในครอบครัวไม่เอื้อต่อการกอดในชีวิตประจำวัน ในรา
 โรงครูยังคงทำหน้าที่ในเรื่องของการเปิดพื้นที่ให้แสดงออกซึ่งความรักระหว่างกัน
 ในโลกละคร โนราปลุกฝังคุณค่าความรักความอบอุ่น โดยอาศัยตายายใน
 ร่างทรงสวมไว้แล้วทำให้ร่างได้กอดกับลูกหลาน สามัญญาติพี่น้องช้อนอยู่ใน
 ตัวเอง

กิจกรรมการฝึกโนรารำที่พ่อแม่ที่สนับสนุนให้ลูกรำโนรานั้นกลายเป็นส่วนที่ขึ้นมารับหน้าที่นี้แทน เพราะการสนับสนุนให้ลูกได้เรียนโนรานั้น ไม่ได้เป็นเพียงแต่การส่งลูกมาให้หัดรำและลงทุนเรื่องชุดให้ลูกเท่านั้น หากแต่การส่งลูกมาเรียนของผู้ปกครองหลายคน พ่อแม่จะอยู่ดูลูกรำไปด้วย ไม่ใช่แค่มาส่งแล้วถึงเวลาก็มารับกลับ พ่อแม่หลายคนพอใจที่จะใช้เวลาไปกับการเฝ้าดูลูกฝึกหัดเป็นช่วงเวลาของการพักผ่อนอีกแบบหนึ่ง แม้จะยังไม่ได้เป็นโนราที่เก่งกาจ แต่การฝึกของลูกก็มีเสน่ห์สำหรับพ่อแม่ แม้จะเริ่ม ก.ไกโนการรำ ก็ดูเพลินตาไม่เบื่อ การรำโนราจึงกลายเป็นสื่อกลางระหว่างพ่อแม่กับลูก ที่จะสนทนาและแสดงความรักต่อกัน โดยมีความรักในโนราเป็นตัวเชื่อม เป็นประเด็นของการสนทนาในแต่ละวัน นับว่าการเรียนรำกลายเป็นสื่อสานความรักในครอบครัวได้อีกแบบหนึ่ง

3. ระดับชุมชน

โนรายังสามารถที่จะดึงดูดคนกลุ่มต่าง ๆ ให้เข้ามารวมตัวกันได้เพื่อเป้าหมายต่าง ๆ อย่างกรณีการฝึกหัดโนราที่บ้านวังเลนหลังจากที่ได้มีการทำโครงการฟื้นฟูการเรียนการสอนโนราให้กับเด็ก ๆ ในหมู่บ้านผ่านมา 5 เดือนจากความร่วมมือร่วมแรงกันหลายฝ่าย บรรยากาศการรวมตัวกันของคนในหมู่บ้านก็กลับมา เมื่อมีการซ้อม ก็มีคนเฒ่าคนแก่สนใจมานั่งดูกัน ทุกคืน (ประเสริฐช่วยแก้ว, 2546 : 330-332) พร้อมทั้งให้ความบันเทิง การให้ความบันเทิงระดับชุมชนยังคงเด่นชัดในการเล่นโรงครู เพราะเป็นสื่อตรงหน้าใกล้ชิดและเป็นกันเองสูง

ท่ามกลางสภาพสังคมที่การสื่อสารสมัยใหม่คับคั่ง โนราอาจจะไม่ได้ทำหน้าที่เรื่องการบอกเล่าข่าวสารอย่างแต่ก่อน แต่บทบาทนี้ก็ไม่ได้หายไปไหน หากแต่บทบาทการสื่อสารอาจเบี่ยงประเด็นไปเป็นการพูดคุยในเรื่องเล็ก ๆ ในชีวิตประจำวัน หรือการสนทนาเรื่องที่สังคมกำลังสนใจในลักษณะของการวิพากษ์ โนรา เป็นช่องทางการสื่อสาร เนื้อหาสื่อผ่าน (channel) บทกลอน บทสนทนา การเล่านิทานตัวอย่าง การเล่นเป็นเรื่องและผ่านสัญลักษณ์ทั้งในเรื่องและในพิธีกรรม โดยใช้กลไกที่สำคัญคือ ความคิด ความเชื่อเรื่อง "ตายาย" และปรัชญาด้านสุขภาพที่อยู่เบื้องหลัง ขณะเดียวกันก็มีเนื้อหาจากโลกใหม่ เช่น เอดส์ สื่อผ่านบางช่องของพิธีกรรมที่เปิดที่ไว้ให้ใส่เนื้อหาใหม่ ประเด็นเหล่านี้ สื่อพื้นบ้านได้มาจากมวลชนที่รณรงค์ในกระแสนั้นๆ โดยนำเสนอในรูปแบบของสื่อพื้นบ้าน คือบอกเล่า ตักเตือน และวิพากษ์ วิเคราะห์ในลีลาของศิลปินพื้นบ้าน

โนราออกแบบไว้ให้มีบุคลิกภาพเด่นในเรื่องการพูดจาตรงไปตรงมาเป็นกันเอง ผ่องแผ้ว ฉลาดคมคายแต่หน้าซื่อ โนราจึงยังคงวิพากษ์สังคมได้อย่างดุเดือดเผ็ดร้อนในบุคลิกภาพโนราที่นอบน้อม ถ้อยทีถ้อยอาศัย แต่กัดเจ็บแรงแการพูดจาแบบเห็นหน้าและใช้ภาษาตัวเองทำให้การวิพากษ์มีรสชาติดมาก ช่วงเวลาการเสนาสาระในคืนแรกนี้มีลักษณะคล้ายช่วงของการ "วิเคราะห์ข่าว" โดยโนราจะหยิบประเด็นทางสังคมที่อยู่ในกระแสมาวิพากษ์ผ่านมุมมองของโนรา และให้ข้อคิดผ่านความบันเทิงตามจุดยืนของบุคลิกชาวใต้ในวัฒนธรรมนี้ ดังนั้นหากสื่อมวลชนกำลังเน้นย้ำเรื่องใดก็เป็นไปได้ว่าสิ่งนั้นจะปรากฏในช่วง "วิเคราะห์ข่าว" ของโนราด้วย วิธีการสื่อสารของโนรานั้นจะสื่อด้วยภาษาถิ่นซึ่งเป็นกันเอง เข้าถึงและสื่อความจริงใจได้มากกว่าในฐานะคนในพูดกันเอง มีการ

ใช้คมความคิดและคมภาษาที่เรียกเสียงฮาและทำให้เป็นที่ยอมรับ การสื่อสารอาจใช้ทั้งการบอกเล่า โน้มน้าว ตักเตือน แต่ทั้งหมดจะต้องทำอย่างมีวาทะศิลป์ เหมือนผู้นำชุมชนที่นำข่าวสารมาย่อยให้แก่ลูกบ้านด้วยความเข้าใจในลูกบ้าน และความเข้าใจในบริบททางสังคมของตนเอง แต่ด้วยเหตุที่ชาวใต้เป็นผู้ที่มีความเป็นตัวของตัวเองสูง และมีบุคลิกของการยกย่องการวิพากษ์ (critical mind) ดังนั้นช่วงเวลานี้จะได้สารตามแบบที่รัฐต้องการรณรงค์หรือไม่ เป็นเรื่องเฉพาะที่ เพราะการวิเคราะห์ของโนราเป็นการ "พุดจาประสาชาวบ้าน" ซึ่งย่อมมีทั้งที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย หรือเห็นด้วยบางส่วน ในบางเงื่อนไข อย่างไรก็ตาม เป็นที่เชื่อได้ว่าสิ่งที่โนราวิพากษ์นั้นมีฐานคิดที่ดีและเหมาะสมแก่ชุมชน เพราะโนราไม่ใช่ศิลปินประเภทเอาใจตลาด แต่คือนักคิดผู้มีฐานทางจริยธรรมมั่นคง

ส่วนบทบาทด้านการถ่ายทอดวัฒนธรรมในสถานการณ์ร่วมสมัยนั้น โนราทำหน้าที่ทั้งโดยการปรับตัวกระโจนไปให้ทันโลกพร้อม ๆ กับการรื้อฟื้นมรดกเก่าเอามาให้เห็น โนรากลายเป็นตัวแทนวัฒนธรรมภาคใต้ กลายเป็นรากเหง้าที่เข้มข้น หลาย ๆ เวทีจะมีการฟื้นฟูเพลงโบราณมาสาธิต เช่น เพลงทับ เพลงโทน ที่คนรุ่นใหม่ไม่ค่อยรู้จัก สาธิตในงานโรงครูของโนรายก ชูบัว ที่หาดใหญ่ ดังนั้นบทบาทในเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนเพราะเป็นแหล่งรวบรวมอารมณ์ ความคิด ความรู้สึก และรายละเอียดทางวัฒนธรรมท้องถิ่นไว้ จึงแสดงออกในรายละเอียดของการแสดงปรากฏตามเวทีต่าง ๆ แม้โนราจะมีความสามารถที่จะยืดหยุ่นที่จะทำอย่างอื่นได้ เช่น เล่นเป็นภาษาอังกฤษ ร้องเพลงหมอลำก็ได้ อย่างที่โนราราดตรีร้องโชว์เมื่อนำโนรามามาแสดงที่ธรรมศาสตร์ในกิจกรรมการนำข้ามพื้นที่และนำเข้าสถาบัน แต่โนราก็จะต้องเล่นเป็นภาษาใต้และใช้เพลงโนราเป็นหลัก การปรับเปลี่ยนใด ๆ เกิดขึ้นได้ใน

ลักษณะของการเพิ่ม แต่ไม่ตัดลดของเดิม คือต้องไม่ทิ้งรากเก่า ดังนั้นโนราจึงยังมีบทบาทสำคัญในการสร้างความแตกต่างระหว่างคนได้ในแถบนี้กับคนได้ในแถบจังหวัดมุสลิม และให้ความแตกต่างระหว่างวัฒนธรรมชาวใต้กับถิ่นอื่นผ่านโนรา หากแต่ไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้ง โนราช่วยลดความขัดแย้งผสมผสานความแตกต่าง เด็ก ๆ ที่มาหัดรำโนราที่มีทั้งเด็กพุทธและมุสลิม เด็กมุสลิมพ่อแม่อนุญาตเพราะเห็นว่าเป็นกิจกรรมของโรงเรียนและเป็นกิจกรรมเสริมที่เป็นประโยชน์ ไม่คิดว่า ขัดกับศาสนาเพราะหมู่บ้านนับถืออิสลามแบบดั้งเดิมที่ไม่ได้มีอิทธิพลจากมุสลิมภายนอกอย่างชุมชนชายแดนภาคใต้ โนราเป็น "ยี่ห่อ" หนึ่งในหลาย ๆ ยี่ห่อของวัฒนธรรมภาคใต้ที่ไม่ขัดแย้งกันเอง เพราะโนราวางกรอบจริยธรรมแก่ชุมชนผ่านการสอนสั่งอาจทำได้น้อยลงในยุคสมัยที่คนรุ่นใหม่ไม่ชอบให้สอน แต่การสอนผ่านนิทานการเล่าเรื่อง อันเป็นการถ่ายทอดผ่านเครื่องมือทางอุดมการณ์ (ideological apparatus) ยังคงทำได้ แม้จะไม่สามารถพาผู้ชมให้เคลิ้มได้มากเท่าภาพยนตร์หรือละคร แต่ก็นับว่าเป็นอีกสื่อหนึ่งที่ยังทำหน้าที่นี้อยู่ ปัจจุบันระบบอาวูโสอาจจะคลายตัวไปจากสังคม แต่ระบบนี้จะถูกทำให้ขัดในพิธีกรรม ระบบสัจจะนั้นในชีวิตประจำวันอาจจะไม่ขัดอย่างแต่ก่อน แต่สัจจะที่ทำให้ไว้กับตายายเป็นสิ่งที่เลียงได้ยาก เพราะความเชื่อเป็นแก่นสุดท้ายที่จะรื้อถอนได้ เป็นการปกครองตนเองโดยการสาธิตให้เห็นเรื่องบาปบุญและสร้างความร่วมมือระหว่างกันให้เกิดขึ้น

นอกจากนี้ยังเสริมดุลยภาพระหว่างหญิงชาย วันนี้สถานภาพของผู้ชายในโนรากลับเป็นปัญหา เมื่อกระแสผู้หญิงมาแรงผ่านการเรียนนาฏศิลป์ แต่ข้อที่น่าสังเกตคือนักแสดงหญิงในโนรามักมีบุคลิกอย่างชาย คือ โฝงผาง ทะลึ่งตึงตัง ตลกไปกษา และเปิดเผย แต่นักแสดงชายในโนรา จะตลกตมึน ๆ

กระโดดไปทางผู้หญิง นักแสดงทั้งหญิงและชายพัฒนาตนเองไปเป็นตลกเป็นส่วนใหญ่ มีบุคลิกคล้ายตลกคาเฟ่อีสานเมื่ออยู่บนเวทีการแสดง นอกจากนี้ยังมีนักแสดงกะเทยอีกส่วนหนึ่งที่เป็นสีสันให้กับเวที โนราเป็นโลกกลับหัวกลับหาง (up side down) ที่สุดโต่งเพื่อให้พลิกกลับมาที่โลกความจริงโดยไม่เห็นว่าการไขว้กายภาพกับบุคลิกภาพภายในเป็นปัญหา

หน้าที่คลี่คลาย

1. ระดับปัจเจก

ปัจจุบันการเรียนรู้โลกกว้างเป็นเรื่องง่ายด้วยระบบการคมนาคมใหม่ การเรียนรู้โลกต่างถิ่นไม่ใช่สิ่งที่น่าสนใจอีกต่อไป แต่ชีวิตนักเรียนที่มาเล่นดนตรีโนราที่มหาวิทยาลัยราชบุรีบอกว่า การเข้าร่วมกิจกรรมนี้ทำให้ได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนวัฒนธรรม โนราเปิดช่องทางให้แก่การเรียนรู้โลก โดยเฉพาะเมื่อไปร่วมงานกับภูมิภาคอื่น ๆ ทำให้ได้เห็นดนตรีพื้นบ้านของภาคอื่น ๆ ว่ามีลักษณะอย่างไร ได้แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมโดยไม่เจตนา ได้มีโอกาสเห็นศิลปะของที่อื่น ๆ ทำให้ความคิดอ่านกว้างขวางขึ้น การฝึกโนรานอกเหนือจากการเรียนตามปกติ ถูกนับให้เป็นกิจกรรมเสริม เป็นความสามารถพิเศษ ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสมัครเรียนที่ต่าง ๆ คนที่เชื่อตายายโนราจะได้รับการควบคุมความประพฤติผ่านระบบความเชื่อเรื่องครุหมอตายาย โลกสมัยใหม่ความเชื่ออาจหายไป แต่ในหมู่คนโนราเรื่องนี้ยังเข้มแข็ง การใช้ชีวิตร่วมกันกรณีวงลูกทุ่งและใช้ความสัมพันธ์แบบพี่น้อง มีการควบคุมกันอีกชั้นหนึ่งโดยการสร้างวินัยกลุ่ม เช่น ห้ามกินเหล้า โดยเฉพาะก่อนเล่น หลังเล่นแล้วจึงกินได้ ห้ามใช้ยาเสพติด นับเป็นการบ่มเพาะจิตวิญญาณศิลปิน ความรับผิดชอบในวิชาชีพ

2. ระดับชุมชน

โนราให้ความสำคัญบัณฑิตแก่ชุมชนเพราะมหรสพระดับชุมชนยังคงมีโนราเป็นเจ้าประจำ ผู้ชมในเมืองมีไม่มาก อย่างงานที่สระบัวสงขลา มีผู้ชมในรำน้อย แต่งานวัดที่ออกนอกเมืองไปสักหน่อย ผู้ชมยังอุ้นหนาผาคั่ง โนราเป็นมหรสพบัณฑิตที่เริ่มเคลื่อนตัวเองออกไปจากการทำหน้าที่ให้ความสำคัญที่ถูกใจถูกรสนิยมคนส่วนใหญ่ในชุมชนอย่างแท้จริง ไปสู่การเป็นไม้ประดับในงานงานระดับจังหวัดมักเอาโรงมโนราห์ไปไว้ไกล ๆ ข้อที่น่าสังเกตคือเวทีโนรามักอยู่ใกล้กับรถบัสเสมอ ในระดับจังหวัดเวทีโนราเป็นเครื่องบอกความยิ่งใหญ่ของงานแต่คนดูน้อย

ในขณะที่บทบาทด้านการให้การศึกษา บทบาทนี้จะเหลือเพียงแค่การสอนถ้อยคำเก่า และการเล่าเรื่องแต่หนหลัง ส่วนความรู้ใหม่ ๆ โนราไปไม่ถึงและไม่ทันกับข้อมูล ส่วนบทบาทด้านการทบทวนสามะโนครวันั้น เมื่อระบบนามสกุลที่เข้ามาแทนที่ ทำให้การตอกย้ำซ้ำทวนเรื่องเครือญาติหมดบทบาทไป แต่ระบบสามะโนครวของราชการและระบบนามสกุลไม่ให้มิติทางทางสังคม ความเชื่อเรื่องตายายและเครือญาติย่ำทั้งข้อมูลและย่ำทั้งการเผชิญหน้ากัน การแนะนำผ่านผู้หลักผู้ใหญ่ ได้รู้จักกันมากกว่าการรู้จักแต่ชื่อ

3. ระดับระบบนิเวศน์

โนราเป็นสื่อเสริมสำนึกต่อธรรมชาติ บทบาทโนราในการตอกย้ำเรื่องความเคารพในธรรมชาติอาจหายไป ในยุคสมัยที่การดักตวงแบบทุนนิยม แพร่สะพัดความเกรงต่อแม่ธรณีและแม่คงคาแม้จะมีอยู่แต่ก็ไม่ทันกับความอยากได้ใครมีและสีสนที่หอมหวานของโลกวัตถุ แต่อย่างน้อยนิทานเหล่านั้นและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัสดุจากธรรมชาติในโรงโนราก็มีส่วนในการเสริมสำนึกต่อธรรมชาติโดยการเป็น

พื้นที่ ๆ ให้ผลิดซ้ำความคิดต่อธรรมชาตินั้น และเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการเป็นสื่อเพื่อ
สนทนาเรื่องสิ่งแวดล้อม

หน้าที่เพิ่มเติม

1. ระดับปัจเจก

โนราเป็นสื่อพัฒนาการของเด็ก แต่เดิมคนที่หัดโนราตั้งแต่เด็กก็
ได้รับการฝึกพัฒนาการด้านร่างกาย จิตใจ ประสาทสัมผัสจากโนราอยู่ก่อนแล้ว
เพียงแต่แต่ก่อนนั้นมีลักษณะเป็นผลพลอยได้จากการฝึกฝน ยังไม่ถูกนำมาใช้
เพื่อเป้าหมายการเป็นสื่อพัฒนาการโดยตรง แต่วันนี้โนรามีการเรียนการสอนใน
ชั้นเด็กเล็กและมีการนำไปใช้เพื่อการพัฒนาโดยตรง เช่น ที่ชั้นเด็กเล็กของ
โรงเรียนบ้านบางदान นำไปใช้ในแบบ "โนราบำบัด" เพื่อเรียกสมาธิและการฝึก
การอยู่กับตนเองของเด็ก ๆ ก่อให้เกิดพัฒนาการในหลาย ๆ ด้าน เช่น
พัฒนาการด้านสติปัญญา สำหรับเด็กเล็กโนราฝึกให้เด็กได้นับ นับว่ารำแบบ
นี้ก็ครั้ง แล้วเปลี่ยนไปเป็นแบบไหน พัฒนาสมาธิ ในเรื่องการพัฒนาความจำ
และสมาธินั้น เด็กสมัยก่อนมีปัญหาเรื่องนี้น้อยกว่าเด็กปัจจุบัน เด็กรุ่นใหม่
สมาธิและความจำสั้น การฝึกรำโนราบังคับให้ต้องนับในใจ ต้องใช้สมาธิในการ
ฟังติดตามดูอะไรไปถึงไหน เกิดการแยกประสาทรหว่างการเล่น การติดตาม
และการรำ เป็นสื่อเพื่อพัฒนาการได้อย่างหนึ่ง การนับอยู่ภายในเพื่อไม่ให้
พลาดเป็นการฝึกสมาธิให้คงอยู่ การรำต้องใช้สมาธิสูง กิจกรรมด้านสมาธิเป็น
กิจกรรมที่หายไปจากวิถีชีวิตเด็กสมัยใหม่ ผลผลิตจากสภาพแวดล้อมที่ไม่มี
กิจกรรมฝึกฝนสมาธิทำให้เด็กรุ่นใหม่ความสนใจสั้น ทนเรียนนาน ๆ ไม่ได้
ชั้นเรียนเรียกร้องให้เด็กอดทนต่อการเรียนอย่างมีสมาธิ แต่ชีวิตประจำวันไม่มี

กิจกรรมที่ได้ฝึกฝนในสิ่งที่ห้องเรียนร้องหา ฝึกเรื่องการแยกประสาท ระหว่างการรำ การฟัง การดู การแยกความรู้สึก การรำฝึกการฟัง เด็ก ๆ จะแยกประสาทหู คอยฟังเสียงดนตรีที่ให้สัญญาณในการเปลี่ยนช่วงของการรำ เป็นการฟังที่คัดแยกแยะเสียงสำคัญออกจากเสียงอื่น ฝึกเรื่องการควบคุมจิตใจ ซึ่งเป็นส่วนสำคัญที่ชีวิตสมัยใหม่มีโอกาสน้อย การคุมใจให้อยู่ ให้อดทน ให้นิ่งอยู่กับสิ่งที่กำลังทำฝึกการทรงตัว เด็กรำโนราได้เรียนรู้ที่จะเป็นนายของร่างกายตนเองและที่สำคัญคือการเป็นนายให้ใจตนเอง การรำช่วยให้ได้ใช้ร่างกาย ประสาทและกล้ามเนื้อส่วนที่ไม่ค่อยได้ใช้ในชีวิตประจำวัน การหัดโนรา เป็นการฝึกการใช้กล้ามเนื้อและยึดเส้นสาย ทำรำอันพิสดารออกแบบไว้ให้ ได้ใช้เส้นสายและกล้ามเนื้อส่วนที่ไม่ค่อยได้ใช้ในชีวิตประจำวัน ตามปกติคนเราจะถนัดข้างใดข้างหนึ่ง แต่โนรบบังคับให้ใช้ร่างกายทั้งสองข้าง เช่น ทำขึ้นนอน ที่เอาขายกแขนเกี่ยว ทำข้างหนึ่งแล้วก็ต้องทำอีกข้างหนึ่งด้วย การรำโนรา ก่อให้เกิดการใช้ร่างกายในเชิงการบริหาร ซึ่งเป็นการบริหารที่ไม่นำไปสู่การบาดเจ็บ หากแต่มีความเพลิดเพลินและรื่นรมย์ประสมอยู่ในที่

นอกจากนี้ในฐานะกิจกรรมเยาวชนโนราก็เป็นสื่อเสริมประสบการณ์ตรง สิ่งที่ขาดหายไปจากชีวิตสมัยใหม่ โดยเฉพาะชีวิตคนรุ่นใหม่ที่ได้โตมากับห้องเรียนคือการขาดประสบการณ์ตรงจากชีวิตจริง ชีวิตสมัยใหม่มีห้องเรียนเป็นแหล่งความรู้สำเร็จรูป ประสบการณ์ตรงมีน้อยทำให้ขาดทักษะในการบริหารจัดการในโลกความจริง ชมรมโนราในโรงเรียนเป็นแหล่งที่เปิดโอกาสให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้โลกความจริง การเข้ามาร่วมงานทำให้ได้ประสบการณ์ใหม่ ๆ ประสบการณ์ในการเรียนรู้การทำงานที่ค่อย ๆ ซึมซับเข้าไป เช่น การแก้ปัญหา เฉพาะหน้าในระหว่างการแสดง การแบ่งเวลา เป็นต้น การแบ่งเวลาระหว่าง

เรียนกับการทำกิจกรรมซ่อมดนตรี ประสบการณ์เช่นนี้อาจไม่ใช่เรื่องใหญ่ในวิถีชีวิตเก่า แต่เป็นเรื่องใหญ่ของนักเรียนสมัยใหม่ที่ชีวิตขาดประสบการณ์ตรง โนราเป็นงานอดิเรกในยามว่าง สังคมประเพณีเด็กโตในหมู่บ้านมีผู้ใหญ่ทั้งหมู่บ้านดูแล เมื่อสังคมเปลี่ยน เด็กในชุมชนใหม่บ้านใกล้กันก็ไม่เกี่ยวข้องกัน ในทางสังคม เยาวชนในเมืองโดดเดี่ยว มีเพียงพ่อแม่ดูแลที่บ้าน และครูดูแลที่โรงเรียน กิจกรรมเรียนพิเศษโนราทำให้เด็ก ๆ ได้มีที่ปรึกษาเพิ่มขึ้น ครูสอนโนราจะเป็นผู้ใหญ่อีกคนหนึ่งในชีวิตเด็กที่จะประสานกับพ่อแม่และครูในการดูแล เยาวชนของสังคม ทำให้เด็กได้มีผู้ใหญ่ที่ใกล้ชิดเพิ่มมากขึ้นจากพ่อแม่ เด็กจะมีทั้งครูที่โรงเรียน พ่อแม่ที่บ้าน และแม่ครูพ่อครูที่สอนโนรา คือมีผู้ใหญ่เต็มเต็มเวลาของเด็กได้ทั้งเวลางานคือการเรียนรู้ และเวลาเล่น บ้านฝึกโนราเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างเวลางานกับเวลาเล่น เป็นกึ่งเล่นกึ่งงาน และมีความสัมพันธ์กับครูโนราในลักษณะกึ่งครูกึ่งพ่อแม่ มีผลต่อการป้องกันอบายมุข การฝึกโนราเป็นกิจกรรมใช้เวลาของเยาวชน กรณีบ้านฝึกโนราที่คลองเปล หาดใหญ่ มีลักษณะเป็นแหล่งชุมนุมเด็ก ช่วยดึงเด็กออกจากกิจกรรมตามวัย การฝึกโนราจึงมีผลพลอยได้ในการต้านภัยยาเสพติดในเยาวชน โดยการแย่งเวลาเด็กออกมาจากสิ่งที่ไม่ดี พร้อมกับทำบทร้องเรื่องยาเสพติดให้เด็กได้รำเล่น ไปแสดงในที่ต่าง ๆ ด้วย นอกจากป้องกันเด็กในชุมชนของตนเองแล้ว เด็กเหล่านี้ยังกลายเป็นสื่อบุคคลนำเนื้อหาสาระไปสื่อสารถึงกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

กิจกรรมการฝึกศิลปะก็มีบทบาทเช่นเดียวกับกิจกรรมกีฬาอย่างฟุตบอล โนราสอนเรื่องการวางตำแหน่งตนเองท่ามกลางผู้อื่น สังคมเก่าการเห็นตนเองไม่ใช่เรื่องใหญ่ เพราะเด็ก ๆ มีชีวิตอยู่ท่ามกลางผู้คน แต่สำหรับเด็กสมัยใหม่ที่อยู่กับตัวเองมากกว่าเก่าและใช้ชีวิตส่วนใหญ่แยกส่วนออกมาจากชุมชน การที่

ได้มีโอกาสเปรียบเทียบตนเองกับผู้อื่นผ่านกิจกรรมต่าง ๆ กลายเป็นเรื่องที่มีคุณค่ามาก การฝึกทำให้เด็กรู้จักความสามารถของตนเองเทียบกับคนอื่น ได้พบเห็นตนเองในแง่มุมอื่น ๆ การทำงานกิจกรรมร่วมกันทำให้ได้รู้จักสังคมที่กว้างขวางขึ้น จากเดิมที่มีเพียงแวดวงชีวิตนักเรียน ก็ได้รู้จักผู้คนหลายระดับ ผ่านการทำงาน การที่ได้รู้จักคนหลายระดับนั้น ทำให้ได้รู้จักตัวเองว่าตัวเราอยู่ไหน ในกลุ่มนักดนตรีจะเห็นชัดเป็นรูปธรรมว่า ถ้าขาดใครสักคนก็เป็นเรื่องยุ่งยากลำบาก แม้จะเป็นเพียงเวลาซ้อมก็ตาม ยิ่งเมื่อต้องแสดงจริง หากขาดใครคนใดคนหนึ่งก็จะเล่นไม่ได้เลย เด็กคนหนึ่งบอกว่า "โนราสอนให้รู้ว่าถ้าขาดใครไปคนหนึ่ง ก็แสดงไม่ได้" ทำให้แต่ละคนได้เห็นความสำคัญของตนเองต่อคนอื่น และเห็นความสำคัญของคนอื่นต่อตนเองอย่างเป็นรูปธรรม การเรียนรู้เรื่องความเกรงใจต่อคนอื่นมีสถานการณ์ได้เรียนรู้บ่อยในโลกสมัยใหม่ที่ต่างคนต่างพึ่งตนเองได้ในเกือบทุกเรื่อง การฝึกโนราสอนให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะนำ และเรียนรู้ที่จะตาม การรำโนราบางครั้งอาจต้องนำ บางคราวต้องตาม การถ่ายทอดบทบาทไม่ยึดติดอยู่กับอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นคุณสมบัติที่ดีในการมีชีวิตอยู่ในสังคมข้างหน้า ยิ่งกว่านั้นเด็ก ๆ ได้เรียนรู้ที่จะปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ทั้งเพื่อน ผู้ใหญ่ แยกแยะหน้าที่แหวะเวียนผ่านเข้ามาที่ศูนย์ฝึกของตน หากได้ไปรำต่างถิ่น กิจกรรมนี้เป็นตัวเชื่อมให้เด็กได้เห็นโลกกว้าง

กิจกรรมโนราช่วยปลดปล่อยความกดดันในชีวิตสมัยใหม่ โนราเป็นกิจกรรมเสียงดัง เสียงการร้องโนราเป็นลักษณะการร้องตะโกน อันมาจากความจำเป็นที่จะต้องโหนเสียงแข่งกับโหม่งฉิ่งทับกลอง การร้องดังสุดตัวเข้าทางกับคนรุ่นใหม่ที่ชอบ "แหกปาก" แม้จะเป็นการ "แหกปาก" คนละแบบกันแต่ก็ช่วยได้ในระดับหนึ่ง อ.ธรรมนิตย์ นิคมรัตน์พบว่าเด็กในชุมชนแออัด มีชีวิตลูกทุ่ง จะร้อง

โนราได้ตักว่าเด็กที่มาจากชนชั้นกลางในเมือง ดนตรีโนราใช้การตีประโคมอย่างรุนแรง กลองจะใช้วิธีหวดกระหน่ำ ส่วนทับก็ต้องตีด้วยแรงทั้งตัว คือไม่ใช่ดนตรีที่มีความงามอยู่ที่การประสมประสานอย่างกลมกลืนและแผ่วเบา แต่เป็นเรื่องของความอึกทึก ประชันขันแข่ง ในแบบของศิลปะดนตรีแบบประชันโฉบฉ่าง อันเป็นลักษณะดั้งเดิมของดนตรีของโลกตะวันออก เช่นเดียวกับดนตรีวง ฯลฯ ดังนั้นเด็ก ๆ ที่มาฝึกหัดอย่างกรณีของเด็กชายในเมืองเช่นในชมรมโนรา มหาวิทยาลัยสุโขทัย การมาเล่นโนราจึงเท่ากับว่าได้มา “ปลดปล่อย” พลังของวัยเด็ก ได้ตะเบ็งเสียงแข่งขัน ได้ออกเสียงโดยอิสระและชอบธรรม ได้ร้องตะโกน ได้หวดกระหน่ำ คือได้ใช้พลังงานเต็มที่ตลอดวันที่ซอมน ไม่ว่าจะเป็นการตี การรำ การร้องตะโกน กิจกรรมทุกอย่างเรียกร้องการใช้พลังงานอย่างสูง ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ เสียงและสมาธิ

เมื่อสังคมร่วมสมัยขยายการฝึกโนราเป็นกิจกรรมที่ใคร ๆ ก็เข้ามามีส่วนร่วมได้โนราจึงกลายเป็นสื่อสานฝันของคนรุ่นก่อนที่ไม่มีโอกาสได้หัด เมื่อแม่พ่อดูลูกรำโนรา หลายคนดูด้วยความภูมิใจ บางคนบอกว่าส่งเสริมเพราะตัวเองชอบ เด็ก ๆ เคยอยากรำแต่ไม่มีโอกาส เมื่อมีลูกและลูกมีโอกาส จึงให้โอกาสนั้นแก่ลูก ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการให้โอกาสแก่ตนเองที่ได้สัมผัสกับความฝันเก่าผ่านเลือดเนื้อเชื้อไขของตนเอง พ่อแม่มีความสุขที่เห็นลูกแสดง รู้สึกเหมือนได้เทียบ (identify) ลูกกับตัวเอง ประหนึ่งว่าลูกคือตัวแทนของตน และลูกได้เป็นตัวแทนตนทำในสิ่งที่ตนชอบ

ในมิติสุขภาพและสังคมโนราแบบใหม่ก็ช่วยเสริมสุขภาพ ในวิถีชีวิตแบบสังคมอุตสาหกรรมสุขภาพกายเป็นปัญหา โนราพัฒนาตนเองกลายเป็นกิจกรรมการออกกำลังกาย เช่น กิจกรรมโนรกายบริหารที่พัฒนาในโรงเรียน

กิจกรรมโนราบิกในชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นเครื่องเสริมบารมีบุคคล เช่น การ
ใช้โนราในงานบวช โนรากลายเป็นสื่อประดับบารมี ในขณะที่งานบวชเป็น
พิธีกรรมส่วนตัว แต่ที่ยิ่งใหญ่เพราะมีการว่าจ้างคณะโนราดัง ๆ มาแสดง มีการ
ออกร้านแบบงานส่วนรวม มีผู้คนมาร่วมมากมาย มีการจัดโต๊ะกินเลี้ยงแบบ
โต๊ะจีน อันเป็นสัญลักษณ์ความหรูหราอีกแบบหนึ่ง "โนราน้ำคพ" ก็เป็นการ
ใช้โนราเพื่อเสริมบารมีทางวัฒนธรรมให้แก่ผู้ตาย

2. ระดับชุมชน

โนราคือการเล่นแบบใหม่ โลกของเด็กกลางเมืองมีของเล่น
หลากหลายทั้งเล่นในกีฬาในลานกีฬา เล่นในเกมคอมพิวเตอร์ในโลกไซเบอร์
เล่นกับการด้านกติกาสังคมตามชอกมุมเมือง ฯลฯ โนราเป็นการเล่นอีกแบบหนึ่ง
ของเด็กเมืองสมัยใหม่ เป็นการเล่นกับสุนทรีย์ระเหมือนการเล่นดนตรี แต่เป็น
ดนตรีพื้นเมืองที่มากกว่าดนตรีเพราะมีการร่ายรำประกอบ อย่างกรณีบ้าน
คลองเปล หาดใหญ่ เด็กมาฝึกโนราโดยไม่ต้องเคียวเชียวอาจเป็นเพราะเด็กเป็น
ผู้เลือกกิจกรรมนี้ตั้งแต่ต้น กิจกรรมเป็นผู้เลือกเด็กและเด็กก็เป็นผู้เลือกกิจกรรม
ดังนั้นในการฝึกซ้อมหลายคราวที่หลายคนขอ "เอาอีกรอบ" เมื่อฝึกเสร็จ เหตุที่
เด็กไม่เบื่อเพราะอีกส่วนหนึ่งการรำเป็นความรื่นรมย์ เป็นความเพลิดเพลินอยู่ใน
ตัวเอง สิลาดนตรีและสิลารำที่หลายหลากทำให้เพลิดเพลินไปเรื่อย เป็นความ
เพลิดเพลินที่มีการควบคุมตนเองมีความสุขกับสมาธิซ้อนอยู่อีกชั้นหนึ่ง สังเกต
ได้จากเมื่อเริ่มขึ้นเพลง ทั้งคนเล่นดนตรี คนรำและคนดูจะหยุดนิ่งจากเรื่องอื่น
และให้ความสนใจมาอยู่รวมกันในการประกอบกิจกรรมร่วมกัน การรำโนรา
จึงเป็นเหมือนพื้นที่ใหม่ในการมา "เล่น" กับเพื่อน เป็นการ "เล่น" บนสื่อหรือ

บนเกมความสนใจแบบเดียวกัน เกิดความร่วมมือที่จะสนุกด้วยกันผ่านเครื่องดนตรีชิ้นต่าง ๆ และผ่านบทร้องทำนองร่ามต่าง ๆ ซึ่งเป็นเสมือนของเล่นอีกแบบหนึ่งที่ได้รับความคิดเห็นชอบจากผู้ใหญ่ ได้รับแรงบันดาลใจและส่งเสริมเป็นการเล่นที่อยู่ในสายตาของพ่อแม่ผู้ใหญ่ ได้รับความคิดเห็นชอบและได้รับคำยกย่องชมเชยในทุกเวที

โนราก่อให้เกิดพื้นที่สาธารณะในชุมชนแบบใหม่ เนื่องจากบริบททางสังคมเปลี่ยน ชุมชนในเมืองที่เคยมีพื้นที่เป็นกรอบได้คลายตัวไป เกิดชุมชนใหม่ที่เป็นชุมชนของกลุ่มความสนใจ การมาฝึกโนราทำให้เยาวชนได้พบกับเพื่อน ๆ ที่สนใจในสิ่งเดียวกัน การมาหัดโนราทำให้เกิดพื้นที่สาธารณะกลางชุมชนแบบใหม่ ที่บ้านคลองเปล หาดใหญ่ เด็กจะมาที่บ้านโนราทุกเย็นเพื่อมา "เล่น" ด้วยกัน ไม่เพียงแต่เป็นการรวมตัวของกลุ่มเด็กรุ่นราวคราวเดียวกันและรุ่นใกล้เคียงเกิดมิตรภาพข้ามรุ่นเท่านั้น หากแต่กิจกรรมนี้ยังก่อให้เกิดการรวมตัวและเป็นพื้นที่สาธารณะแบบใหม่ของแม่บ้านกลางเมือง เป็นการรวมกลุ่มแม่บ้านด้วยกิจกรรมความสนใจร่วมกัน นั่นคือลูกและโนรา โนราจึงเป็นสื่อสานเครือข่ายผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่ติดตามมาดูลูกว่าจะพบกับผู้ปกครองด้วยกัน ก่อให้เกิดสังคมผู้ปกครองที่สื่อและกิจกรรมคัดเลือกมาให้ ผู้ปกครองกลุ่มนี้มีพื้นความสนใจแบบเดียวกัน คือรักลูกและรักโนรา การพูดคุยสนทนาระหว่างกัน โดยมีโนราและลูกเป็นประเด็นเปิด นำไปสู่มิตรภาพและการเรียนรู้แลกเปลี่ยนประเด็นอื่น ๆ นับได้ว่าลูกและโนราเป็นสื่อสำหรับแม่บ้านที่จะได้พบแม่บ้านในชุมชนแบบใหม่ที่คนกระจัดกระจายออกจากพื้นที่

3. ระบบนิเวศน์

วันนี้นิเวศน์ภาคใต้จะเปลี่ยนไปมาก ในรากลายเป็นส่วนหนึ่งของบันทึกประวัติศาสตร์ระบบนิเวศน์ ภาพป่าอุดมคติในท้องถิ่นไม่มีความหมายเมื่อสารคดีแบบเนชั่นแนลจีโอกราฟฟิคพาเข้าป่าได้ลึกกว่า โลกความจริงของสื่อทำให้โลกจินตนาการโบราณกลายเป็นเรื่องไร้สาระ ป่าหิมพานต์เป็นเพียงนิทาน อย่างไรก็ตามเพราะโนราเคยเกิดมาจากบริบททางสิ่งแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์ ข้อกำหนดในเรื่องของเซ่นไหว้และปลุก โองในรากลายเป็นเงื่อนไขที่ทำให้ต้องทบทวนรักษาองค์ประกอบเหล่านั้น พิธีกรรมโนรากลายเป็นร่องรอยของการบันทึกประวัติศาสตร์ระบบนิเวศน์ วันนี้ "สาตคล้า" "หญ้าเซ็ดมอน" "กระแซง" เป็นสิ่งที่คนรุ่นใหม่ไม่รู้จัก โลกวันนี้ทำให้พิธีกรรมสำคัญอย่าง "คล้องหงส์" และ "แทงเซ้" ที่เคยมีความสำคัญสูงสุดในงานโรงครู และถือเป็นพิธีกรรมอาคมที่ต้องระมัดระวัง กลายเป็นพิธีกรรมที่ตั้งวางอยู่ในงานโรงครูแบบลอย ๆ เนื่องจากสังคมปัจจุบันไม่มีความคิด ความเชื่อ ความกลัว หรือแม้แต่การได้เห็นจะเซ้ในชีวิตประจำวันอีกต่อไป ส่วนนกอพยพในทะเลสาบก็มีปัญหาเรื่องการไล่ล่า แต่อย่างน้อยที่สุดที่บันทึกเหล่านั้นก็มีนัยของการเรียกร้องให้เจ้าของวัฒนธรรมรักษาความหลากหลายนั้น หากต้องการให้พิธีดำรงอยู่

อย่างไรก็ดีบทบาทในเรื่องการรณรงค์เพื่อสิ่งแวดล้อมอาจผ่านการลุกขึ้นมาทำหน้าที่รณรงค์ส่งเสริม ปลูกฝัง เสนอความคิดเสริมกระแสนุรักษ์โดยคนกลุ่มอื่นเข้ามาใช้สื่อพื้นบ้านตัวนี้เพื่อการรณรงค์ เช่น งานเปิดโลกทะเลสาบ โนราก็ร่วมแสดงและว่ากลอนที่พูดเรื่องสิ่งแวดล้อม โนราอาจเล่นเนื้อหาเกี่ยวกับเรื่องผลกระทบจากการทำนาถุ้ง การไม่ดูแลรักษา ป่าชายเลน การกล่าวถึงคุณค่าป่า

ชายเลน การว่างกลอนพูดเรื่องการตัดไม้ทำลายป่า การทำลายแหล่งน้ำ
ทรัพยากรธรรมชาติ ในฐานะที่เป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสื่อ

บทบาทของโครงสร้าง

เมื่อสังคมเปลี่ยนทั้งโดยปัจจัยภายในและภายนอก เช่น การเพิ่มของ
ประชากร การหดหายของทรัพยากร การโยกย้ายถิ่นฐาน การคมนาคมสัญจร
การเปิดรับสังคมภายนอกผ่านสื่อใหม่ การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ ฯลฯ ก่อให้เกิด
กิจโครงสร้าง (structure) ใหม่ ๆ มาแทนที่ในรา เช่น สถาบันการศึกษา สถาบัน
สื่อมวลชน ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันสภาพสังคมใหม่ก็สร้างปัญหาใหม่ ๆ ที่สื่อ
พื้นบ้านเก่าสามารถขยายบทบาทไปเยียวยารักษาได้ เกิดเป็นหน้าที่ใหม่ในสื่อ
เก่า

การมองโครงสร้าง (structure) ที่ทำหน้าที่นั้น อาจเห็นสถานภาพ
ใหม่ ๆ ของโนราที่แตกตัวออกมาเป็นประเภท (range) เพื่อรับกับความ
หลากหลายของบริบททางสังคม เพราะหน้าที่หรือความจำเป็นของสังคมมี
มากขึ้น

ในทางกลับกันหน้าที่บางอย่าง อย่างเช่นการเรียนรู้การทำงานร่วมกัน
แต่เดิมปรากฏในการเล่นโรงครูในเรื่องการปลูกโรงและจัดงาน วันนี้การเรียนรู้
การทำงานร่วมกันย้ายไปอยู่ที่กิจกรรม (structure) การฝึกหัดโนราแทน เรียกได้
ว่าหน้าที่เดิมอยู่แต่สิ่งที่สร้างหน้าที่นั้นเปลี่ยนไป ไม่ใช่โครงสร้างใหม่แต่เป็นบาง
เสี้ยวของโครงสร้างเดิมที่พลิกขึ้นมาทำหน้าที่แทน

ดังนั้นในการมองการคลี่คลายจะเห็นการคลี่คลายทั้งทางฝ่ายโครงสร้าง
(structure) และฝ่ายหน้าที่ (function) กล่าวได้ว่าฝ่ายโครงสร้างก็พลิกตัวหรือ

ตารางเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของในราอดีตกับปัจจุบัน

	หน้าที่สืบเนื่อง	หน้าที่หายไป	หน้าที่คลี่คลาย	หน้าที่เพิ่มใหม่
ระดับปัจเจก	ให้ความมั่นใจ / แก้ปัญหา วิกฤติ / รู้จักตนเอง / บันเทิง / ควบคุมความประพฤติ / ขัดเกลาบุคลิกภาพ	สถานภาพศิลปินใน สังคม	สถานภาพใหม่ / ปล่อยความกดดัน ร่วมสมัย / ช่องทาง เรียนรู้โลก /	พัฒนาเยาวชน / สร้างสมาธิเด็ก / การ แยกประสาท / การ ทรงตัว / ป้องกัน อบายมุข / วางตนเอง ท่ามกลางผู้อื่น / การ เป็นงานอดิเรก / สาน ฝันคนรุ่นก่อน / สุขภาพออกกำลังกาย / เสริมบารมี

	หน้าที่สืบเนื่อง	หน้าที่หายไป	หน้าที่คลี่คลาย	หน้าที่เพิ่มใหม่
ระดับหมู่คณะ	รวมญาติ ความรัก ความบันเทิง สื่อสาร	การปกครองตนเอง / การทบทวนเครือญาติ นอกจากนามสกุล	เรียนรู้การทำงาน ร่วมกัน / สร้างสมดุล ชายหญิง	
ระดับชุมชน	ถ่ายทอดวัฒนธรรม อัตลักษณ์	การสื่อสาร / การศึกษา / ลดความ แตกต่างทางชนชั้น / ให้สวัสดิการสังคม	ความบันเทิงแบบไม่ ประดับ / แหล่งศึกษา ภาษาเก่า /	เกิดชุมชนแบบใหม่ / เกิดเครือข่าย ผู้ประกอบการ
ระดับนิเวศน์	ทำระบบนิเวศน์ให้มีทั้งรูป และ "นาม"	คลายความหวาดกลัว และให้คำอธิบายใน ระบบนิเวศน์	สร้างสำนึกใน ธรรมชาติ	บันทึกประวัติศาสตร์ ระบบนิเวศน์ / ช่วย รณรงค์สิ่งแวดล้อม

เปลี่ยนผลัดย้ายตำแหน่งการทำหน้าที่อยู่เหมือนกัน ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าทำความเข้าใจต่อไปจากบทความนี้

สังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว สื่อพื้นบ้านที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน รับมือการเปลี่ยนแปลงได้ หากแต่การพลิกโครงสร้างและหน้าที่มาสร้างสรรค์ที่เป็นไปตามธรรมชาติ (by nature) อาจจะไม่ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่ระยะความเร็ว (speed) ในการเปลี่ยนกระชั้นขึ้นเรื่อย ๆ น่าจะนำไปสู่การทบทวน การทำความเข้าใจถึงบทบาทของสื่อพื้นบ้านโนราให้ชัดเจนและระดมความคิด เพื่อพลิกใช้ผ่านการวางแผน (by planned) ทั้งเพื่อประโยชน์ต่อมรดกทางวัฒนธรรมอันเป็นรากเหง้าและเพื่อประโยชน์ต่อสังคมร่วมสมัย

สื่อพื้นบ้านนอกรอบสื่อมวลชน

ในการมองหน้าที่ของสื่อ เรามักเห็นบทบาทของสื่อในภาพรวม เนื่องจากการส่องมองบทบาทหน้าที่ของสื่อจาก "กรอบเรื่องบทบาทหน้าที่ของสื่อมวลชน" แม้ว่าจะเป็น "สื่อ" เหมือนกันแต่เนื่องจากการที่สื่อพื้นบ้านกับสื่อมวลชนมีคุณลักษณะที่แตกต่างกันในประเด็นสำคัญหลายเรื่อง ดังนั้นเมื่อนำกรอบนั้นย้ายมามองสื่อพื้นบ้านในจึงมักจะพบว่าแม้จะเป็นสื่อเหมือนกันแต่ก็วางซ้อนกันไม่สนิท สื่อพื้นบ้านทำหน้าที่มากกว่าสื่อมวลชนหลายประการ การย้าย "กรอบ" จากภาพหนึ่งมาซ้อนกับภาพอีกภาพหนึ่งนั้น จึงไม่ได้คำตอบที่ลงตัวชัดเจน

คุณลักษณะสำคัญที่สื่อพื้นบ้านต่างจากสื่อมวลชนมีอยู่หลายประการ ประการสำคัญคือเรื่องการรวมศูนย์ สื่อมวลชนพยายามรวมให้ใหญ่เพื่อกินกลุ่มเป้าหมายมาก ๆ ขณะที่สื่อพื้นบ้านมีธรรมชาติที่แสวงหาความหลากหลาย

ข้อนี้จึงส่งผลให้หน้าที่ของสื่อพื้นบ้านแตกตัวและมีลักษณะที่หลากหลายตามรูปแบบและสถานการณ์ที่หลากหลายของสื่อ เหมือนแนวคิดเรื่องความหลากหลายในระบบนิเวศน์ยังหลากหลายการกระจายหน้าที่ต่อกันก็ยังมีมากและซับซ้อนขึ้นเป็นสัดส่วน

ยิ่งไปกว่านั้นคุณลักษณะของสื่อพื้นบ้านที่เป็นสื่อสด คือใช้ช่องทางตรงหน้าในการสื่อสารไม่ต้องผ่านสื่อ (mediated) ทำให้สื่อพื้นบ้านมีความสามารถในการตอบสนองสังคมได้ตามแต่โจทย์ที่วางอยู่ตรงหน้า คือนอกจากจะมีความหลากหลายในเรื่องหน้าที่แล้ว ยังมีภารกิจเฉพาะที่ เฉพาะครั้ง เฉพาะคราว และเกือบจะกล่าวได้ว่าเฉพาะช่วงเวลา เพราะตัวสื่อ (ซึ่งแท้จริงก็คือตัวศิลปินพื้นบ้าน) ปรับตัวขึ้นลงได้ตลอดเวลาและเป็นการสื่อสารสองทาง (two way communication) อย่างมีส่วนร่วม (participatory communication) ในการสื่อสารและร่วมอารมณ์ในแบบพิธีกรรม (ritualistic model)

เมื่อเป็นเช่นนี้การเล่นโนราแต่ละคราวอาจตอบสนองภาวะเฉพาะกิจหรือวัตถุประสงค์เฉพาะคราวได้อย่างมีชีวิตชีวา เพราะผู้อยู่เบื้องหลังสื่อหรือผู้ส่งสาร (sender) นั้นมีชีวิตและเห็นโจทย์ปัญหาอยู่ต่อหน้าต่อตา การพลิกกลยุทธและคุมทิศทางให้เคลื่อนไปสู่เป้าหมายจึงทำให้การเล่นโนราครั้งนั้น ๆ ทำหน้าที่ต่อผู้ชมขณะนั้นในแบบพลวัต (dynamic) คือพลิกผันไปได้ตามเงื่อนไขสถานการณ์ เช่น เล่นแล้วเริ่มมีคนจะตีกันก็สามารถทำหน้าที่ให้สติได้ทันที

“หน้าที่สด” เช่นนี้เป็นเสน่ห์ของสื่อพื้นบ้านที่ทำให้การแสดงแบบเดิม ๆ ไม่เคยเหมือนเดิมสักครั้งเดียว เรื่องเดิม ๆ ที่เล่น ๆ ครั้งใหม่ก็ไม่ใช่ครั้งเดิม จังหวะ ลีลา บรรยากาศ การเคลื่อนของผู้ชม ฯลฯ ทุกสิ่งทุกอย่างประสม

ประสานทำให้การแสดงครั้งนั้นเป็นเรื่องของครั้งนั้น แม้เทคโนโลยีสมัยใหม่จะบันทึกภาพเสียงไว้ได้ แต่ก็ไม่ได้รอสายการอยู่ในบรรยากาศขณะนั้น

โนราทำหน้าที่อย่างกว้างขวางและละเอียดเช่นนี้ได้ เพราะมีสิ่งที่สำคัญสูงค่าที่สุดของโนราคือ "ศิลปิน" เรียกได้ว่าเมื่อพูดถึง "สื่อพื้นบ้าน" แท้จริงนัยสำคัญก็คือ "ศิลปินพื้นบ้าน" เพราะสื่อคือศิลปิน ศิลปินคือสื่อ ศิลปินโนราเป็นผู้อยู่เบื้องหลังการทำงานทั้งหมดในการสื่อสาร กล่าวคือเบื้องหลังของ "ศิลปินสื่อมวลชน" ซึ่งใช้คำ ๆ เดียวกับ "ศิลปินพื้นบ้าน" นั้นมีผู้จำนวนมากที่อยู่เบื้องหลัง ตั้งแต่คิดเรื่อง เขียนบท หารูปแบบการนำเสนอ ออกแบบท่าเต้น คิดมุข วิเคราะห์ผู้ชม ฯลฯ ในขณะที่ศิลปินในสื่อพื้นบ้านคือตัวศิลปินผู้แสดงที่เป็นผู้ทำงานเหล่านั้นทั้งหมด ดังนั้นในกรณีของสื่อพื้นบ้าน "ศิลปินก็คือสื่อ สื่อก็คือศิลปิน" ศิลปินพื้นบ้านที่มีความสามารถคือผู้พลิกใช้สื่อพื้นบ้านให้ตอบสนองโจทย์ ตอบสนองชีวิตไม่เคยสร้าง

เบื้องหลังสื่อพื้นบ้าน

ถ้าเทียบสื่อพื้นบ้านให้มีชีวิตอย่างคน วันนี้โนราอาจเหมือนหญิงและชายชราในฐานะตายายของสังคม โลกอาจเปลี่ยนไปมากแต่ความรักในลูกหลานยังอยู่และยังพยายามที่จะขยายบทบาทหน้าที่เพื่อปกป้องรักษาลูกหลานจนสุดกำลัง ต้องเรียนรู้โลกเพื่อให้ทันโลกแต่ไม่เคยเปลี่ยน "จิตวิญญาณ" ตนเองเมื่ออยู่ในห้องถิ่นปักษ์ใต้ สื่อพื้นบ้านไม่ใช่แค่นามธรรม ไม่ใช่แค่รูปธรรม แต่แท้จริงก็คือ "คน" ผู้รักษาสื่อนั้น

ร่องรอยจากอดีตยืนยันว่าการเป็น "ศิลปินโนรา" นั้นเป็นสถานภาพทางสังคม ในวันที่สังคมต้องการภูมิปัญญาท้องถิ่นมาช่วยเยียวยาสังคม

ก้าวหน้าในส่วนที่บาดเจ็บ การฟื้นฟู "โนรา" คือการฟื้นฟู "ศิลปโนรา" สถานภาพนี้ควรที่จะได้รับการดูแลและส่งเสริมในฐานะที่เป็น "คนของชุมชน" "คนของแผ่นดิน" และ "คนของรัฐ" เพราะทำหน้าที่ ๗ เป็นประโยชน์ต่อสังคม การปล่อยปละให้ดินร่นเองท่ามกลางกระแสชีวิตสมัยใหม่ไม่เอื้อต่อการดำรงอยู่ของศิลปโนรา ตำแหน่ง "ศิลปโนราแห่งชาติสาขาสื่อพื้นบ้าน" เป็นบันไดขั้นหนึ่งที่จะสะท้อนความสนใจของรัฐต่อชุมชนท้องถิ่น แต่ไม่ใช่บันไดขั้นสุดท้ายในการส่งเสริม

"ศิลปโนราพื้นบ้าน" ไม่ใช่แค่ "ความบันเทิงท้องถิ่น" ความคิดเรื่อง "เดินกินรำกิน" อาจใช้ได้กับการแสดงเพื่อความบันเทิงจากสังคมอื่น แต่อาจจะใช้ไม่ได้กับศิลปโนราพื้นบ้านที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมจากสังคมท้องถิ่นที่สืบทอดมาอย่างยาวไกล โดยเฉพาะ "โนรา" สถานภาพที่เป็นมากกว่านาฏกรผู้แสดงให้ผู้ชมรื่นรมย์ใจ

บรรณานุกรม

- กลุ่มนาคร. โลกของกลุ่มทะเลสาบ. ยงยุทธ ชูแว่น (บรรณาธิการ) .ปทุมธานี :
 นาคร, ๒๕๔๑.
- กาญจนา แก้วเทพ. สื่อสองวัฒนธรรม, กรุงเทพฯ : มูลนิธิภูมิปัญญา, 2539.
- _____. สื่อสารมวลชน ทฤษฎีและแนวทางการศึกษา. กรุงเทพฯ :
 ศูนย์หนังสือจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.
- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ . สื่อเพื่อชุมชน : การประมวลองค์ความรู้,

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2543.

พิทยา บุขรรัตน์. "โนราโรงครุตำบลท่าแค อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง."

วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต วิชาเอกไทยคดีศึกษา.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, 2536.

_____ .ตำนานโนราความสัมพันธ์ทางสังคมและวัฒนธรรมบริเวณ

รอบลุ่มทะเลสาบสงขลา. สถาบันทักษิณคดี, 2539. เอกสาร

อัดสำเนา

วิมล คำศรี. วัฒนธรรมข้าว และพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

อมรา ศรีสุชาติ. สายรากภาคใต้ ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2544.

อุดม หนูทอง. เอกสารโบราณภาคใต้ว่าด้วยสิทธิชุมชน ใน วารสารไทยศึกษา

มหาวิทยาลัยรังสิต, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 มกราคม - มิถุนายน 2544.

หน้า 181 - 195.

